

УДК 811.161.2'37

DOI: 10.32342/2523-4463-2023-2-26/1-17

РУСЛАН СЕРДЕГА

*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української мови,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
докторант кафедри українознавства і лінгводидактики,
Харківський національний університет імені Г.С. Сковороди*

**МЕТОДОЛОГІЙНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ СТРУКТУРИ
СЛОВНИКОВОЇ СТАТТІ ДЛЯ «СЛОВНИКА МОВИ
УСНОЇ НАРОДНОЇ СЛОВЕСНОСТІ»
(СТАЛІ ТА ТЕКСТОВО-ОБРАЗНІ ОДИНИЦІ)**

В українському мовознавстві вже давно назріла необхідність розроблення методологічних засад та принципів лексикографування різних мовних фактів, наявних у мові усної народної творчості. Фольклор завжди відігравав важливу роль у справі збереження самобутності певного народу. Він містить у своїх творах життєвий досвід певного етносу, накопичений протягом життя багатьох поколінь. Велике значення для загальнонародного поступу, розвитку національної мови завжди мали і матимуть словники, а «Словник мови усної народної словесності» тим більше сприятиме справі збереження традиційних культурних цінностей певного народу, їх популяризації.

Мета пропонованої розвідки полягає у представленні певних методологічних засад, пов'язаних із лексикографуванням сталих висловів, як власне фразеологізмів (ідіом), так і фразеологічних виразів (паремій – переважно приказок і прислів'їв, подекуди загадок, і навіть образних конструкцій, наявних у текстах усної народної творчості). У статті подамо лише загальну схему словникової статті, придатну, на нашу думку, для більш-менш повного словникового опису всього мовного багатства фольклору, і зупинимось на проблемі параметризації сталих і текстово-образних одиниць, які плануємо виносити або в «заромбову» зону (власне фразеологізми), або подавати у вигляді окремого структурного елемента за її межами (текстово-образні одиниці). Поставлені нами завдання передбачають також окреслення поняття «фразеологія фольклору» та з'ясування його відмінностей від близької за значенням терміносполуки «фольклорна фразеологія».

Мета передбачає використання лексикографічного *методу*, який дозволяє найбільш повно презентувати увесь арсенал ідіоматичних та інших текстово-образних засобів, наявних у творах фольклору, а також дає змогу отримати відносно вичерпне уявлення про фразеологію фольклору, мову усної народної творчості загалом. Слід зауважити, що це доволі надійний і результативний метод, планомірний і більш-менш повна реалізація якого призводить до помітних досягнень – виготовлення матеріалів до словника, а то й до постановки повноцінної лексикографічної праці. Також для розкриття значень досліджуваних одиниць мови усної народної творчості нами було використано описовий метод, а для підтвердження достовірності наведених реалізацій семантики стійких сполук ми послуговувалися ще й методом контекстуального аналізу.

Пропонуємо включити до реєстру «Словника мови усної народної словесності» різноаспектний матеріал – не тільки семантично неподільні фразеологізми (ідіоми), а й інші фразеологічні звороти (фразеологічні єдності та сполучення, прислів'я, приказки, компаративні сполуки, деякі терміноподібні та вільні сполуки, що виявляють тенденцію до певної усталеності й регулярної відтворюваності), а також текстово-образні елементи (розгорнуті метонімії та синекдохи, тавтологічні та плеонастичні конструкції, евфемізми, перифрази, метафоричні вирази й сполуки, епітети). Таким чином, пропонований словник, відбиватиме певною мірою сполучувальні

можливості реєстрового слова. Текстово-образні елементи можуть відображатись і в окремому словникові, присвяченому різним художньо-образним словесним засобам усної народної творчості або лише одному із них.

Ключові слова: фразеологія фольклору, стійкі сполуки та вислови, текстово-образні елементи (одиниці), Словник мови усної народної словесності, лексикографія, мова фольклору, словникова стаття.

Для цитування: Сердега, Р.Л. (2023). Методологічні засади розробки структури словникової статті для «Словника мови усної народної словесності» (сталі та текстово-образні одиниці). *Alfred Nobel University Journal of Philology*, № 2 (26/1), pp. 231-246, DOI: 10.32342/2523-4463-2023-2-26/1-17

For citation: Serdeha, R.L. (2023). Methodological Principles of Developing the Structure of a Dictionary Entry for a "Dictionary of the Language of Oral Folklore" (Stable, Textual and Figurative Units). *Alfred Nobel University Journal of Philology*, vol. 2, issue 26/1, pp. 231-246, DOI: 10.32342/2523-4463-2023-2-26/1-17

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю розроблення методичних засад лексикографічного опису мовних засобів фольклору. Словники завжди відіграють значну роль у збереженні національної ідентичності. Дуже велика вага в справі збереження традиційних культурних цінностей певного етносу належить також усній народній творчості, бо вона зберігає його життєві набутки, накопичені протягом життя багатьох поколінь. Тому розроблення загальних принципів і конкретних методологічних засад укладання лексикографічних праць, присвячених описові мові фольклору, є надзвичайно актуальним завданням сучасної української лінгвістики.

Метою статті є аналіз низки фольклорних джерел, тексти, яких містять у своїй структурі стійкі сполуки, а також наведенні прикладів лексикографування ідіоматично-образних структур, наявних у мові усної народної словесності. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання: окреслити поняття «уснонароднословесної фразеології», виявити відповідні стійкі одиниці в текстах фольклору, з'ясувати їх семантику та розробити схему можливої словникової статті, що відбиватиме специфіку мови фольклору.

Методи дослідження. Одним із найважливіших методів лінгвістичного аналізу є лексикографічний метод, який дозволить отримати відносно вичерпне уявлення про мову фольклору як системи загалом, так і про певні її фрагменти, складові частини, мікроелементи системи тощо. Він є основним для нашого дослідження. Також нами було залучено описовий метод для розкриття значення фразеологізмів та інших стійких сполук, наявних в аналізованих текстах фольклору, і метод контекстуального аналізу, який дозволяє наочно продемонструвати реалізацію семантики.

Об'єктом статті є усталені синтаксичні конструкції, наявні у мові усної народної творчості.

Мова фольклору становить одну з найважливіших складових національної мови. Зрозуміло, що певні її елементи так чи інакше фіксувалися українськими лексикографами в традиційних словниках, зокрема тлумачних і діалектних. Однак та незначна кількість стійких зворотів та слів, властивих мові фольклору, що зафіксована в лексикографічних працях вищезазначеного типу не здатна, зрозуміло, більш-менш повно відобразити особливості мови усної народної словесності. У діалектних словниках подекуди фіксують словесні утворення, що загалом становлять специфіку фольклорної мови, проте укладачі залучають до реєстру таких лексикографічних праць лише ті мовні елементи, що відбивають особливості описуваного говору. Наприклад, Є.Д. Турчин у словнику, що відбиває особливості говірки одного з населених пунктів Лемківщини, фіксує з позначкою *нар.-поет.* один із виразних елементів мови фольклору – складний іменник, утворений шляхом поєднання двох словесних одиниць у єдине ціле, юкстапозит **отец-матір** зі значенням «батьки» [Турчин, 2011, с. 223]. Наведена лексема віддзеркалює типову тенденцію, що загалом властива для фольклорного слова, – максимальну узагальненість семантики. Разом із тим вона відбиває одну з основних фонетичних особливостей лемківських

говірок – ствердіння давнього м'якого приголосного звука **ц**. Однак поза увагою цього словника й загалом лексикографічних праць подібного типу залишається передусім такий нормативний відповідник вищезазначеного складного слова, як **батько-мати**, що зумовлено диференційним принципом, закладеним в основу діалектних словників. Вони фіксують лише ті елементи, що або загалом відсутні в літературній мові, або мають певні відмінності від неї (акцентуаційні, морфологічні, семантичні, словотвірні). Тлумачні словники навпаки мають насамперед відбити літературну лексему, бо саме вони реалізують найповніше, на ряду з описом, одну з основних функцій лексикографії як наукового напрямку – нормалізацію словникового складу мови. Академічний тлумачний словник за редакцією І. К. Білодіда якраз і фіксує літературну лексему [Білодід, 1970, т. 1, с. 113], а крім того, відповідно до другої основної функції, опису, подає ще й найтипівші її діалектні відповідники: **отець-мати**, **отець-ненька** [Білодід, 1974, т. 5, с. 804]. При останніх використано ремарку *діал.* (діалектне) і *нар.-поет.* (народнопоетичне). Однак у зазначеному словнику та інших розробках подібного плану не внесені до реєстру говіркові слова, що становлять вузьколокальні фонетичні та інші варіанти, які фіксуються діалектними словниками й можуть бути наявними в мові фольклору. У «Словнику мови усної народної словесності» слід відбивати й широкоживані слова, й ті локальні, що мають місце у творах фольклору.

Не відзначаються існуючі словники й послідовністю у використанні тих стилістичних ремарок, що безпосередньо стосуються мови фольклору. Вони здебільшого не уніфіковані. Так, наприклад, ремарка *нар.-поет.* (народнопоетичне) може мати неоднакове наповнення в різних лексикографічних працях. З одного боку, це те, що стосується народної поезії, тобто ті одиниці, що властиві поетичним творам фольклору (пісням календарно-обрядовим, родинно-побутовим і соціально-побутовим). До народнопоетичних можуть зараховуватися й ті елементи, що наявні в ліро-епічних творах (баладах, історичних піснях, думах). Але народнопоетичне – це й те, в основі якого лежить народна поезія. Так, наприклад, у 20-ти томному «Словнику української мови» ця ремарка використовується лише для того, щоб позначати ті, реєстрові одиниці, які «зберігають своє фольклорне усно-поетичне забарвлення у складі літературної (звичайно поетичної) лексики, але не зливаються з нею, використовуючись як засіб стилізації...» [Русанівський, 2010, т. 1, с. 33]. Таким чином, термінологічне сполучення «народнопоетичне слово» набуває двозначності, що загалом призводить до порушення однієї з основних і принципових вимог до термінів – бути однозначними принаймні в межах однієї термінологічної галузі. Крім того, використання зазначеної ремарки породжує ще одну проблему. У згаданому діалектному словнику Є.Д. Турчин стилістична позначка *нар.-поет.* подається при складному слові, що було вилучено з приказки (Не свухаш в'іц':а-матере, посвухаш пс'ой скоры) [Турчин, 2011, с. 223]. Літературний відповідник цього виразу *Не слухаєш батька-матері, послухаєш псячої шкури*. Приказка вважається жанром фольклорної прози [Дмитренко, 2001]. Отже, народнопоетичний – це елемент, властивий лише віршованим жанрам усної творчості, чи елемент фольклорний, тобто такий, що загалом характерний для мови фольклору? Елемент, який використовується і в народній прозі, і поезії, є явищем загальнофольклорного порядку й потребуватиме іншої позначки, наприклад, *фольк.* (фольклорне), бо ремарка народнопоетичний має вузький значеннєвий діапазон – пов'язаний із народною поезією. Ці та інші моменти наштовхують на думку про необхідність розроблення моделі словникової статті для спеціального словника мови фольклору, в якому було б усунуто наявні недоліки та неточності, що допускаються при побіжній фіксації фольклорного матеріалу в існуючих словниках. Такий матеріал потребує, безперечно, окремої спеціальної лексикографічної фіксації. У статті ми не будемо подавати конкретні моделі, які можуть бути використані для лексикографічного опису різних словесних утворень, наявних у мові фольклору, залишимо їх для подальшого висвітлення, а в цій розвідці подамо лише загальну схему словникової статті, додатну, на нашу думку, для більш-менш повного опису всього мовного багатства фольклору, і зупинимось в розвідці на проблемі параметризації сталих і текстово-образних одиниць, які плануємо виносити або в «заромбову» зону (власне фразеологізми), або подавати у вигляді окремого структурного елемента

за її межами (текстово-образні одиниці). До зазначених одиниць будемо зараховувати фразеологізми з неподільною семантикою, зміст яких не мотивується компонентами-складниками, фразеологічні одиниці з неподільною семантикою, цілісність значення яких зумовлюється компонентами, що входять до їх складу, стійкі словосполучення, до складу яких уходять компоненти із вільним і фразеологічно зв'язаним значенням, компаративні фразеологізми, прислів'я, приказки, а також текстово-образні утворення (евфемізми, перифрази, плеоназми, тавтологічні сполуки). Слова з переносними (синекдохічними, метонімічними, метафоричними, символічними) значеннями подаватимуться в інтерпретаційній частині словникової статті в зоні тлумачення.

Відомий польський лексикограф П. Жмігродський до основних складників мікроструктури словника зараховує такі її компоненти: 1) заголовне слово; 2) граматичну інформацію; 3) ремарку; 4) дефініцію; 5) ілюстрацію; 6) фразеологізм. До складу словникової статті, на думку цього вченого може також входити інформація про вимову слова та, за необхідності, про його походження, а також наявність заголовкового слова в інших лексикографічних працях [Żmigrodzki, 2009, с. 63]. Шість вищенаведених цим ученим компонентів, а також інформацію про наголошування, вважаємо основними елементами типової словникової статті.

Загалом традиційна словникова стаття, що містить у своєму складі фразеологічні одиниці (беремо за основу типові тлумачні словники), має здебільшого таку структуру: реєстрова частина (вокабула, або лема) та інтерпретаційна частина. Лема включає в себе зазвичай реєстрове слово в початковій його формі, орфоепічну інформацію (наголос), граматичні відомості, які стосуються переважно закінчення родового відмінка іменників, особових форм дієслова, родових закінчень прикметників, дієприкметників, займенників та числівників прикметникового типу, в міру необхідності вказівку на належність слова до певної частини мови, категорію числа (зазвичай множинних іменників), категорію виду, перехідності / неперехідності дієслів та інші граматичні показники за необхідності (нерегулярні або зумовлені завданнями словника). Ми не будемо докладно зупинятися на наших поглядах і пропозиціях щодо відображення граматичної інформації в пропонованому нами словнику, бо вони детально відбиті в попередніх наших працях [Сердега, 2021; Serdeha, 2022]. Також в реєстровій частині застосовуються й стилістичні ремарки, які в нашому випадку мають відбити особливості вживаного в текстах фольклору мовного матеріалу [Сердега, 2020]. Інтерпретаційна частина зазвичай містить у своєму складі такі зони словникової статті, як тлумачення, ілюстрації, джерело ілюстративних прикладів, ідіоматику. Однак у нашому випадку вона потребує розширення за рахунок створення спеціальної зони, що відбивала б ще й художньомовну специфіку фольклору. І.В. Мейзерська зазначає, що заслуговує на окрему увагу «такий параметр, як сполучувальна цінність лексики» [Мейзерська, 2007, с. 153]. Словник в ідеалі повинен надавати якомога ширшу інформацію про сполучуваність слова. Наприклад, фіксувати типові означення винесеного в заголовок іменника. Повнішому сприйняттю асоціацій, пов'язаних з описуваним словом сприятимуть й порівняння з ним, а також загадки про нього.

Отже, пропонована словникова стаття для «Словника мови усної народної словесності» матиме загалом у структурі в її найповнішому вигляді такі компоненти: 1) реєстрове слово; 2) граматичні показники слова з урахуванням специфіки фольклору (паралельні закінчення в родовому відмінку -а (-я) /-у (-ю) іменників II відміни чоловічого роду, варіанти флексії -а / -я після ц в іменниках чоловічого та середнього роду цієї ж відміни, паралельні закінчення -і / -и в родовому відмінку Ш відміни іменників жіночого роду, повні та короткі форми прикметників, а також закінчення нестягнених форм прикметників, порядкових числівників, займенників прикметникового типу, паралельні форми інфінітива на -ти і -ть, зрідка -чи); 3) стилістичні ремарки, що будуть розширені відповідно до особливостей фольклору (наприклад, буде додано позначку *симв.* – символічне, ремарки для відображення художніх словесних засобів фольклору, наприклад, *евф.*, *перифр.*, *плеон.*, *тавт.*), ті, що вказуватимуть на жанрову специфіку словесного засобу (*дум.*, *заг.*, *казк.* й подібні); 4) тлумачення (при переносних значеннях за необхідності вказуватимемо вид перенесення – *симв.*, *метаф.*, *метон.*, *синекд.*); 5) контексти, що демонстру-

ють можливість уживання слова в певному значенні; б) джерело (із зазначенням сторінки та інших вихідних даних збірки фольклорних текстів); б) ідіоматику, або ж за, П. Жмігородським, фразеологію, що фіксуватиме фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення, компаративні фразеологізми, фразеологічні вирази (приказки, прислів'я); 7) текстово-образні одиниці (евфемізми, перифрази, плеоназми, тавтології, порівняння); 8) інформацію про сполучуваність слова (наприклад, типові атрибутивні сполуки, інші сполуки, що претендують на певну усталеність, регулярність відтворювання); 9) асоціативні зв'язки, уявлення про описуване слово, реалізоване здебільшого в народних загадках.

Зосередимося далі детальніше на елементах «заромбової» частини. Відзначимо, що поки ще відсутні якісь суттєві типові словникові статті, які б вичерпно описували мову фольклору загалом і в царині стійких та текстово-образних одиниць зокрема. Однак певні напрацювання та зауваги щодо лексикографування мовних фактів фольклору містяться в працях Т.П. Беценко [Беценко, 2017b], Н.О. Данилюк [Данилюк, 2011], Н.С. Колесник [Колесник 2014]. Т.П. Беценко підготовлені перші невеликого розміру словникові розробки, переважно у вигляді покажчиків, що репрезентують словесно-образне багатство українських народних дум [Беценко, 2008, 2016]. Також цією дослідницею було видано словник «Естетика мови українських народних дум: текстово-образні одиниці», до якого вона включила: 1) епітетні словосполучення, як постійні, виразно фольклорні, так і загальноновживані, нейтральні; 2) складні слова, серед яких виділяє думові okazionalizmi (новотвори), позначувані нею ремаркою *дум.*, одиниці загальнофольклорного походження з позначкою *фольк.* і нейтральні (при кожному такому слові вміщує вказівку на частиномовну належність); 3) назви згадуваних у текстах дум географічних об'єктів; 4) тавтологічні та плеонастичні структури (як у формі словосполучень, так і речень); 5) релігійні поняття; 6) перифрази; 7) евфемістичні конструкції; 8) метонімічні та синекдохічні конструкції [Беценко, 2017а, с. 9]. Зазначений мовний матеріал Т.П. Беценко подає переважно у вигляді невеликих окремих лексикографічних розробок-покажчиків, у яких фіксуються відповідні текстово-образні одиниці [Беценко, 2017а]. Фразеологізми в якості окремого різновиду художньо-образних словесних засобів дослідниця не розглядає, проте окремі стійкі вирази фіксуються у «Словнику евфемізмів» (у цій розробці та деяких інших наводяться навіть короткі тлумачення внесених до реєстру виразів), наприклад: **Богу душу давати** – помирати, гинути, **голову покласти** – гинути [Беценко, 2017а, с. 105]), «Словнику релігійних понять» (**вічна пам'ять** – (сотвори їм, Господи, вічну пам'ять) побажання, щоб завжди пам'ятали померлого; **церк. заключні слова** [Беценко, 2017а, с. 114], **страшний суд** – за релігійними уявленнями, суд, що вершитиме Бог над усіма людьми, коли настане кінець світу [Беценко, 2017а, с. 122] та ін.), «Словнику перифраз» (**Божий дім** – церква [Беценко, 2017а, с. 102]), «Словнику метонімічних і синекдохічних конструкцій» (вирази подаються без тлумачення, наприклад, **рука не здійметься** [Беценко, 2017а, с. 99], **хліб заробляти** [Беценко, 2017а, с. 95]), «Словнику-покажчику тавтологічних і плеонастичних структур» – **брати в руки, брати у руки** [Беценко, 2017а, с. 84]; **до рук прибирати** [Беценко, 2017а, с. 85], «Словнику епітетів» – **білий світ** [Беценко, 2017а, с. 16] та ін. Однак зауважимо, що фразеологізми є органічною складовою як окремих фольклорних текстів, так і мови усної народної словесності загалом.

Фольклор становить важливий історико-лексичний ґрунт будь-якої мови, зокрема й української, а стійкі вирази є неодмінним компонентом мови усної народної творчості. На фразеологізми як складову українського фольклору звертала увагу Л.А. Мойсеєнко [Мойсеєнко, 2013]. Усталені одиниці, наявні в текстах українських народних пісень, були предметом розгляду Н.О. Данилюк [Данилюк, 2020]. Учені, зазначає дослідниця, давно визнають, що стійкі вислови різних рівнів є однією з виразних ознак усної народної словесності [Данилюк, 2020, с. 120]. Однак зауважимо, що в лінгвістичній науці немає однастайності щодо того, які саме стійкі складові мають розглядатися в руслі уснонароднословесної фразеології. Відсутнє, до речі, в українському мовознавстві також і якесь одне загальноприйняте трактування обсягу фразеології загалом. У науковій літературі зазвичай йдеться про два підходи щодо розуміння цього поняття – широкий та

вузький. Представники «вузького» розуміння обсягу фразеології «об'єктом дослідження вважають лише ті звороти, що виконують у мові функцію номінації, яка у семантичному відношенні рівнозначна слову» [Баран та ін., 2008, с. 28]. «Широка» позиція стосовно об'єкта дослідження фразеології передбачає вивчення всіх стійких сполук слів – прислів'їв, приказок, афоризмів, крилатих рядків із художніх творів, стійких формул та зворотів науково-термінологічного характеру, деяких канцелярських штампів, виробничо-технічних виразів і навіть окремих метафорично вжитих слів (**заєць** «пасажир без проїзного документа в транспорті або глядач без квитка в театрі чи кіно»; **павук** «експлуататор; той, хто відзначається жорстокістю, підступністю, скнарістю, хитрістю у ставленні до кого-небудь» та ін.). Фразеологія за такого розуміння фактично виділяється в окрему наукову мовознавчу галузь, що досліджує сполучувальні можливості лексем передусім у вільних сполуках слів, а стійкі словосполучення за такого підходу становлять лише один із різновидів сполучення лексичних одиниць. Зазначена галузь мовознавства, «таким чином, сягає рангу своєрідної універсальної науки про сполучуваність знаків різних рівнів мови» [Баран та ін., 2008, с. 33]. Загалом, як зазначають автори навчального посібника «Фразеологія: знакові величини» (2008), «широке розуміння фразеології має і свої переваги, і свої недоліки» [Баран та ін., 2008, с. 31]. Недолік полягає у використанні різних критеріїв щодо виділення фразеологічних одиниць [Баран та ін., 2008, с. 31], а такого роду неузгодженість не дозволяє провести більш-менш чітку межу між фразеологізмами і вільними сполуками слів. Однак є й суттєва перевага, яка полягає в тому, що за широкого розуміння фразеології ми уникаємо питання, пов'язаного з необхідністю розглядати стійкі сполуки нефразеологічного типу [Баран та ін., 2008, с. 31]. Ми вважаємо за доцільне дотримуватися широкого погляду, який дозволить залучити до інтерпретаційної частини словникової статті весь спектр стійких мовних утворень – фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення і словосполучення, фразеологічні вирази (паремії – прислів'я, приказки). Можливе, на нашу думку, й залучення до фразеологічного фонду усної народної словесності й деяких художньо-образних засобів, наявних у текстах фольклору (тавтологічних і плеонастичних конструкцій, перифраз, епітетів, метонімічних і синекдохічних конструкцій). Наше припущення підтверджує зокрема певною мірою матеріал згадуваних лексикографічних розробок Т.П. Беценко. Наведені вище приклади з її словників фіксуються в так званій «зарембовій» частині, тобто зоні, присвяченій фразеологізмам, в одинадцятитомному «Словнику української мови» (1970-1980) [Білодід, 1970, т. 1, с. 181, с. 208; 1971, т. 2, с. 110, с. 307; 1972, т. 3, с. 540; 1975, т. 6, с. 40; 1976, т. 7, с. 556; 1977, т. 8, с. 903; 1978, т. 9, с. 823; 1980, т. 11, с. 79]. Фразеологія, на нашу думку, має вивчати різні стійкі сполучення й фрази, що регулярно відтворюються у мові чи мовленні й мають певну сталість щодо уживання у відповідній сфері, ситуації, тексті, які тяжіють до регулярної синтаксичної сполучуваності з певними лексичними компонентами, що, загалом будучи вільними утвореннями, із часом набувають ознак певної трафаретності, шаблонності, автоматичної відтворюваності.

Уснороднословесна фразеологія має виразні особливості якраз завдяки тим різним традиційним і сталим художньословесним образним засобам, наявним у мові фольклору, його текстах. До таких, наприклад, можна зарахувати постійні епітети. Однак, аналізуючи стійкі утворення в мові усної народної творчості, треба розмежовувати близькі поняття, які, проте, є визначальними для розбору відповідних фактів і важливими для чіткого окреслення та розуміння основних аспектів дослідження. Йдеться про такі терміносполуки, як «фольклорна фразеологія» і «фразеологія фольклору». Інакше кажучи, стосовно фразеологічних одиниць, наявних у текстах усної народної словесності, можна також застосувати вузький і широкий підходи. Якщо ми аналізуємо фольклорну фразеологію, то маємо обмежитися лише специфічними для фольклору засобами (постійними епітетами, тавтологічними та плеонастичними утвореннями, перифразами, усталеними виразами з характерними для народної творчості юкстапозитами, наприклад, **подякувати за хліб-сіль, просимо хліба-солі одвідати** та ін.). За такого підходу ми розглядаємо фразеологію лише як певний засіб художньо-мовної образотворчості. Щодо терміна «фразеологія фольклору», то він якраз включає в себе широке ро-

зуміння й потрактування стійких зворотів, наявних у мові усної народної словесності. За такого підходу ми маємо розглядати всі ті фразеологічні одиниці, що функціонують у різножанрових текстах фольклору. Зазначимо, що застосування широкого розуміння при дослідженні стійких утворень усної народної словесності дозволить отримати достовірні дані стосовно місця та ролі різних фразеологічних одиниць у складі творів фольклору. Ми отримуємо уявлення не тільки про суто специфічні стійкі вирази усної народної словесності, а й матимемо можливість досліджувати особливості вживання та використання, як діалектних фразеологічних одиниць, так і тих, що є цілком характерними для літературної мови, що загалом сприятиме об'єктивному відображенню фольклорно-мовної картини світу.

Лексема в складі фразеологізму набуває іншого значення, відмінного від семантики конкретної заголовної одиниці статті. Ідіоматика є вкрай важливим елементом інтерпретаційної частини словникової статті, необхідним для розуміння зав'язків слова з іншими одиницями мови, особливостей сполучуваності з ними. Вона включає в себе ті стійкі мовні звороти, до яких уходить реєстрове слово. Деякі з них, як показують наведені вище приклади з лексикографічних розробок Т.П. Беценко, водночас можуть бути не тільки стійкою сполукою, а й яскравим художньо-образним засобом, становити «текстову-образну одиницю» (евфемізм, перифразу, плеоназм, тавтологію та ін.). Та й самі по собі фразеологізми, навіть «класичні» (зрощення, або ідіоми, фразеологічні єдності та сполучення), а також прислів'я та приказки, які прийнято класифікувати як фразеологічні вирази, є засобом художнього увиразнення, завдяки тій емоційній наснаженості, метафоричності, образності, що міститься в них. Отже, в ідіоматичну зону інтерпретаційної частини словникової статті мають бути включені сталі сполуки та вислови, вільні загалом сполучення, що виявляють тенденцію до стійкості, певної термінологізації, а також текстово-образні одиниці, які можна за потреби винести в окрему спеціальну зону, що розташовуватиметься після традиційної «заромбової» області.

Зазвичай усталені сполуки позначають у лексикографічних працях ромбом. Наприклад, \diamond **обвєстї навкрўг пáльця** – обхитрувати, спритно обдурити. Фразеологічний же зворот подається при слові, що становить його змістовий центр [Білодід, 1970, т. 1, с. 11]. Таким змістовим елементом у наведеній вище стійкій словосполучі, на думку укладачів «Словника української мови: в 11 томах», є слово «палець» [Білодід, 1970, т. 6, с. 25]. Цілком погоджуємося, що лексема «палець» у стійкому словосполученні **обвєстї навкрўг пáльця** є центральним змістовим компонентом. Вона лишається незмінною, у той час, як засвідчує вищезгаданий словник, інші зазнають певної варіативності – **обвєстї (обкрутіти, рідк. обмотáти); навкóло (круг, кругóм)**, [Білодід, 1970, т. 6, с. 25]. Тому до прислівникового компонента ще слід додати варіант **навкрўг**. Саме його фіксуємо в описуваній стійкій словосполучі, вилученої нами з української народної пісні «Пусти мене, моя мамко, та й на вечерниці» [Павличко, 1986, с. 71]. Якщо фразеологізмів із відповідним словом кілька, то варто застосовувати алфавітний порядок розташування.

Зауважимо також, що при наведенні різних стійких сполук, наявних у мові фольклору слід насамперед орієнтуватися на іменник, бо основна функція слова номінативна. Воно називає, позначає явища та предмети довколишньої дійсності, дає їм ім'я. Найкраще з цією функцією справляється саме іменник. Коли ж ця частина мови надто варіативна і не становить у змістовому відношенні визначального поняття в усталеній сполучі або зовсім відсутня в ній, слід тоді орієнтуватися на інші повнозначні слова.

Словникова стаття із іменником «палець» може набути приблизно такого вигляду (наведемо в ній й інші стійкі сполуки із вищезазначеною лексемою, наприклад, деякі приказки, прислів'я). **ПÁЛЕЦЬ**, -льця, ч. Одна з п'яти кінцевих рухомих частин кисті руки або ступні ноги. *Плете, плете [милий] рукавиці, палець доплітає: / «Відай, мою миленькую мамка не пускає»* [Павличко, 1986, с. 71]; \diamond *прик. Брєше, аж пáльці знáти* [Шумада, 1985, с. 93] – про того, хто відчутно, помітно, невправно говорить неправду; **в пáлець** – мірою, яка дорівнює товщині одного пальця. *Колгосп «Партизан» отакі, в палець, бджоли завів* [Коба, 1986, с. 251]; **диві́тися крізь пáльці** – ставитися легко-важно, несерйозно до когось або чогось; не звертати належної уваги на щось заборон-

нене, недозволене. *Охорона дивилася тоді на втечі крізь пальці* [Коба, 1986, с. 295]; *прик. Знаю, як своїх п'ять пальців* [Зубков, 1984] – кажуть у тому випадку, коли добре розуміються в чому-небудь, розбираються в чомусь; **і палець не покласти** – ні разу не вдарити, не завдати ніяких тілесних ушкоджень, шкоди кому-небудь. *Прийшов до газди один чоловік із сусіднього села та й каже: -Віддайте свою дівку за нашого сина. Він і палець на неї не покладе, а робити навчить* [Сенько, Лінтур, 1984, с. 281]; *прик. (Йому) палець в рот не кладі* [Шумада, 1985, с. 64] – про того, з ким слід себе вести обережно, хто може скористатися помилкою або промахом іншого; **кивати пальцем** – робити певний вказівний жест розпрямленим пальцем або закличний зігнути. *Я на тебе кивну пальцем, а ти здогадайся, / Перед своїм чоловіком за двері сховайся* [Сулима, 2001, с. 176]; **ламати (мізінного) палець (пальці)** – виявляти відповідним жестом страждання, хвилювання, сильне горе. *«Ой хоч ламай, хоч не ламай [дівчинонька] / Мізинного пальця, – / Як не було, то й не буде / Над мене коханця!»* [Хмілевська, 1967, с. 172]; **мізінний (діал. мизінний, малій) палець** – п'ятий найтонший або найменший палець на руці або нозі; мизинець. *Отоді ж то Хмельницький добре дбав, / Із правої руки, із мизинного пальця / щирозлотий перстень ізняв...* [Нудьга, 1969, с. 209]; *Ручки ломить [дівча], ручки ломить, ще й малою / пальця: / «Світ ізійду, / та не найду козака-коханця»* [Хмілевська, 1967, с. 174]; *Поламала білі руки [чорнявая] / До мизинного пальця, / Ой немає ще й не буде / Такого красавця* [Дей, 1976, с. 309]; **на одін (два, три, чотири і т. ін.) пальці** – мірою, що відповідає, дорівнює товщині певної кількості пальців. *Коваль від дверей не йде, проситься далі: – Та відчиніть, пане Петре, бодай на один палець, аби я увидів, як у царстві* [Сенько, Лінтур, 1984, с. 290]; *Процідила вранці / На чотири пальці* [Дей, 1967, с. 338]; **на пальці ставати (ставати на пальці)** – підніматися навшпиньки; зводитися, спираючись на передню частину ступні. *Упадала, прилякала, на пальцях ставала [попада], / Взяла попа за бороду і поцілувала!* [Дей, 1967, с. 429]; **на пальцях ходіти** – пересуватися безшумно, навшпиньках, побоюючись кого-небудь. *На двері воду лягла, на пальцях ходила, / Щоб мати не почула, / щоби не сварила* [Гайсенюк, 2019, с. 46]; **не було де й пальцем тикнуть (пальцем не було де ткнуть)** – про відсутність не зайнятого чимось або кимось вільного місця. *А сани такі були вимережані, що не було де й пальцем тикнуть: і все мережив сам* [Клим, цілу зиму, було мережить] [Коба, 1986, с. 49]; *Обидві хати були так же прехороше розмальовано когутиками та квіточками, виноградами й вазонами, так було розцяцьковано, що й пальцем не було де ткнуть* [Коба, 1986, с. 53]; **обвесті навкруг (круг) палець** – обхитрувати, спритно обдурити. *Цар Микола побачив, що Шевченко обвів його навкруг палець, і як дременув, як дременув, то аж закурило* [Юзвенко, 1989, с. 403]; *– Я в самому Римі навчався. Не знайдеться у світі такого, аби мене [попа] круг палець обвів* [Сенько, 1980, с. 220]; **одін (одна) як палець (одін, як палець; самітній, як палець)** – 1. Без нікого, самотою, наодинці, без близьких, рідних, сім'ї. *Як от я їхав в степу один як палець і слабій, без пам'яті, й гроші віз за пазухою, то хіба б я їх тепер довіз?* [Коба, 1986, с. 33]; *– Оце, було, летить із дому [змій], зверне палац, візьме в кишеню, а мене тут покине, і я сиджу одна, як палець, на дощі* [Яремійчук, 1992, с. 120]. 2. Одинок, самотня людина. *Уціліла тільки одна хата під лісом, де проживав один, як палець, столітній дід Остап* [Медведик, 1992, с. 45]; *– Я, прошу отця духовного, самітній, як палець, то мені багато і не треба* [Сенько, 1980, с. 221]; *присл. Однім пальцем і голки не вдэржиш* [Шумада, 1985, с. 133] – говорять у тому випадку, коли одна людина намагається щось зробити самотужки, але не в змоззі виконати цього; **палець-мизинець, палець-мизінця, ч. (див. мизінний палець)** ...*Олексія, поповича пирятинського, / на чердак виводили, / З правої руки палець-мизинця урубайте, / Християнської крові в Чорноє море / впускайте...* [Нудьга, 1969, с. 125]; *прик. Палець об палець не вдэрить* – про ліниву людину; про того, хто зовсім нічого не робить або не зробив що-небудь [Зубков, 1984, с. 315]; **пальцем не кивнути** – не зробити найменшого зусилля. *Замість того дам тобі, як хочеш, такі ножиці, що ти й пальцем не кивнеш – самі будуть кроїти* [Яремійчук, 1989, с. 253]; **пальцем нічого не тронуть** – не завдати шкоди, збитків; не застосувати сили для відбирання чого-небудь у населення. *Проїшли ми по селу, ніхто з нас ніде і пальцем нічого не тронув* [Коба, 1986, с. 239]; **пальцем**

показувати (тіцькати пальцем) – акцентувати увагу на комусь, думаючи або висловлюючись негативно про нього. *І показували всі на нього [злого чоловіка] пальцями, що, мовляв, за заздрість до інших життя жорстоко карає злих людей* [Медведик, 1992, с. 99]; *Владика аж поблід. Думав, що куратор на нього пальцем покаже* [Сенько, Лінтур, 1984, с. 265]; *Все панство в окрузі тицькало зневажливо пальцем на острівцецького пана, прозвавши його «безвухим графом»* [Медведик, 1992, с. 226]; **покласти палець на уста** – закликати прикладенням до рота пальцем до мовчання. *Він [хлопець] – палець на уста, аби сестер не пробудила* [Сенько, Лінтур, 1984, с. 350]; *прик. Попів пальцем у небо, аж бомкнуло* [Шумада, 1985, с. 88] – про того, хто сказав невлад що-небудь, неправильно визначив, помилився в поясненні чи виконанні чого-небудь; **прикласти палець заст.** – поставити підпис (у давнину замість підпису неписьменні люди могли залишали слід на папері від пальця, вмоченого в чорнило). *І чоловік приклав палець і учинив хрестик* [Сенько, Лінтур, 1984, с. 478]; – *Підпишися. – Я неграмотний. – Приклади палець* [Сенько, Лінтур, 1984, с. 479]; **середній (середній) палець** – палець, розміщений посередині руки (між безіменним і вказівним пальцями). *От підставив він [Іван – мужичий син] середній палець – палицю вдарилась і на півтора аршина в землю вбилась* [Дунаєвська, 1988, с. 87]; *Другому [риболову] буде золот перстенець, / Золот перстенець на середній палець* [Рильський, 1965, с. 359]; **торкнути (не торкнути) пальцем** – завдати комусь-небудь шкоди, побити; не робити нікому ані найменшої шкоди, не завдати жодних тілесних ушкоджень. *Розшукав [Кармалюк] генеральшу і каже, що як вона хоч раз торкне Марію пальцем, то буде їй біда* [Медведик, 1992, с. 199]; *Тепер велет почав просити-молити: – Іване, пошкодуй мене! Ніколи тебе пальцем не торкну* [Сенько, Лінтур, 1984, с. 22].

Ремарками *прик.*, *присл.* використовуємо для позначення фразеологічних виразів (*прик.* – приказка, *присл.* – прислів'я). Вважаємо, що ці поняття у багатьох випадках помітно різняться. Прислів'я, на нашу думку, завжди містить певну життєву настанову, повчання, формулює закономірність, втілює й передає життєвий досвід поколінням. Наприклад, **Не хвали день до вечора**. Не варто хвалитися тим, чого ще протягом дня не виконав до кінця, загалом справою, яку розпочав, але не завершив, бо невідомо що ще може трапитися до вечора або ж до остаточного завершення справи. Тут наявний виразний дидактичний елемент. Приказка – вираз, що вживається в певній життєвій ситуації, накладається на неї, становить певну емоційну оцінку цієї ситуації, наприклад, **Зайшла коса на камінь** – про гостру суперечку або загалом про тих людей, що не хочуть уступити один одному в чомусь. Тут немає ніякого повчання, лише констатація факту дійсності, без поради, настанови щодо того, як слід себе поводити.

Щоб продемонструвати більш-менш вичерпно здатність слова сполучатися з іншими словесними елементами слід, на нашу думку, вводити до реєстру й такі сполуки, що, по суті, становлять вільні утворення слів, але демонструють певну тенденцію до регулярної відтворюваності в усному народному мовленні та можуть із часом набути виразного фразеологічного значення. До наведеної вище статті можна зокрема додати такі вживані в текстах фольклору словосполучення, як **вудні (вудко) (п'яти і) пальці** – про старе діряве взуття. *На козаку, бідному нетязі, сап'янці – / Видні п'яти і пальці, / Де ступить – босої ноги слід пише..* [Нудьга, 1969, с. 201]; *В мене шапка островерха – / Ані спода, ані верха, / А чобітки софіянці, / Аж ми видко крізь них пальці* [Гайсенюк, 2019, с. 91]; **вказувати пальцем** – привертати до когось увагу жестом, рухом; показувати на кого-небудь чи що-небудь. *І казує пальцем [голова сільради] на Михея* [Коба, 1986, с. 255]; **їсти пальцями** – споживати їжу руками без спеціальних столових приборів (виделки, ложки та ін.). *Ота-ота-шальцями, мусів їсти пальцями, / Шай дурень, бай дурень, мусів їсти пальцями* [Дей, 1967, с. 166]; **позбивати пальці** – зранити, подряпати шкіру на пальцях унаслідок удару, падіння чи тертя об що-небудь. *Бодай тебе, парубоньку, з такою любовою, / Я си пальці позбивала, бігла за тобою* [Сулима, 2001, с. 180]. Фразеологізації може зазнавати вираз **тікати пальцем (пальцями)** – торкатися чого-небудь кінчиками пальців. *«Ой вже вірного чоловіка маєте, господине золота, – прихвалювала ворожка та тикала пальцем у карти...»* [Коба, 1986, с. 312]. *Стали в нього [броньовика] тикати пальцями та пристукувати [дітвора й дорослі], аж воно то-*

рохтить дикт, а не броне [Коба, 1986, с. 205]. У наведеному контексті цей вираз є вільним словосполученням, однак він здатний до фразеологізації, бо може набувати значення «звертати, висловлюючись негативно, увагу на когось або щось, вказувати прямо на чиїсь недоліки, вади, роблячи комусь зауваження в неделікатній формі» (див. зокрема вищенаведені стійкі конструкції **пальцем показувати (тіцькати пальцем)**). Отже, фразеологічна сполука може мати первинне (пряме) значення, яке теж потрібно відбивати в словниковій статті.

Певну тенденцію до фразеологізації виявляє й синтаксична конструкція **підняти два пальці вгору**. *Дівчина вклякнула, / Два пальці підняла: «Присягаю тобі, миленький, / Що буду вірна»* [Гайсенюк, 2019, с. 26]. Припускаємо, що описуваний у наведеному контексті жест передбачав підняття вгору вказівного та середнього пальців долонею повернутою до співрозмовника й використовувався для запевнення у правдивості сказаного, вірності в коханні. Використання двох пальців у процесі складання присяги, принесенні клятви підтверджує зокрема й така ілюстрація: *У суді Миронець приймає присягу, кладе два пальці на євангеліє й клядеться, що як буде неправду говорити, то тяжка кара впаде на голову* [Коба, 1986, с. 174–175].

Прихильники ширшого погляду на фразеологію загалом тлумачать її як корпус будьяких стійких словосполучень, що не залежить від семантики складових компонентів такого утворення, їх значеннєвих трансформацій. Ми теж розділяємо таке розуміння. Саме широкий, усесторонній підхід дозволить, на нашу думку, залучити до інтерпретаційної частини словникової статті весь спектр стійких мовних утворень – фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення й словосполучення, фразеологічні вирази (паремії – прислів'я, приказки) та ін.

Не слід забувати також, що мова фольклору – це передусім художній тип народного мовлення, якому властивий свій специфічний набір художніх засобів чи «текстово-образних одиниць», як називає їх Т.П. Беценко. До таких одиниць дослідниця зараховує епітети (постійні і непостійні), складні слова, плеонастичні й тавтологічні структури, власні назви (топоніми), метонімічні та синекдохічні, евфемістичні, перифрастичні текстово-образні конструкції-універсалії [Беценко, 2017, с. 6]. Такі утворення теж необхідно відображати у «Словнику мови усної народності словесності». Певну практику відбиття деяких ідіоматико-образних засобів представлено в підготовленій викладачами Волинського національного університету імені Лесі Українки лінгвокраїнознавчій лексикографічній розробці «Україна в словах». У цьому словнику-довіднику після цитат-ілюстрацій та українознавчих відомостей подано типові означення, порівняння, загадки, народні прикмети, у складі яких функціонують опорні лексеми [Данилюк, 2004, с. 7]. Укладачі вищезазначеної мовокраїнознавчої лексикографічної праці через неоднозначне трактування терміна «фразеологізм» ним не послуговуються, зокрема «одиниці, переважно, предикативні, що виражають фразеологічне значення, яке утворюється здебільшого внаслідок метафоричного переосмислення», вони позначають умовною назвою «сталі вислови». Окремо у словнику-довіднику «Україна в словах» подано «сталі словосполучення, здебільшого, атрибутивного характеру, що позначають стійкі поняття, а також прислів'я». До прислів'їв укладачі зараховують і приказки, зазначаючи при цьому що їх розмежування досить умовне [Данилюк, 2004, с. 7–8]. Однак ми вважаємо за доцільне розмежовувати ці явища, оскільки прислів'я та приказки, на нашу думку, мають різну смислову наповненість і відмінну комунікативну спрямованість.

Отже, усна народна творчість має свій специфічний набір художніх засобів чи «текстово-образних одиниць», як називає їх Т.П. Беценко [Беценко, 2017, с. 6]. Одним із таких специфічних і регулярно відтворюваних засобів у текстах фольклору є постійні та непостійні епітети (означення). Мова усної народної словесності надзвичайно багата на них, тому, очевидно, їх якраз і варто подавати в інтерпретаційній частині словникової статті, зокрема в такій її частині, як ідіоматика. Або загалом можна виділити ці, а також деякі інші образотворчі засоби в окрему самостійну післяїдіоматичну зону із, наприклад, таким заголовком «Текстово-образні засоби» чи «Текстово-образні одиниці». Так зі словом «палець» фіксуємо, крім стійких поняттєвих атрибутивних утворень **мізунний** і **середній палець** (див. вище), ряд постійних і непостійних епітетів **білий** [Рильський, 1965, с. 368], **дрібний** (завзи-

чай у множині – **дрібні п'альці**) [Березовський, 1970, с. 46]; **єд́ний** [Павличко, 1986, с. 271], **жіно́чий** [Зубков, 1984, с. 182], **пора́нений** [Яремійчук, 1992, с. 244], **скалі́чений** [Безусенко, 2003, с. 172].

У казці «Як Бог чоловіка ліпив» натрапляємо на яскравий приклад міфологічного (метафоричного) мислення давніх українців, унаслідок якого постає оригінальна концептуальна метафора – **слід чортового п'альця** (пуп) [Сенько, 1980, с. 24]. *Бог виліпив із глини чоловіка, та припер його до плоту, аби висох, а сам ліг відпочити. У цей час повз проходить чорт: «А се що таке? – тицьнув пальцем у черево припертого до плоту чоловіка із глини. З того часу у кожній людині видно слід чортового п'альця – там, де пуп»* [Сенько, 1980, с. 24]. Слово «палець» може функціонувати в текстах усної народної словесності і в якості порівняння: **на́че п'альці в людській долоні**. *Влітку листя клена стає великим, наче п'альці в людській долоні, і кольору вже іншого – тепер темно-зеленого* [Медведик, 1992, с. 18].

Аналізована лексема може входити й до синекдохічних конструкцій, де вона починає позначати загалом людину. Наприклад: *Два пхає – це два п'альці пхають голку в тканину, два тримає – це два п'альці тканину тримають, а два заглядає – се двоє очий дивлютьсі* [Гайсенюк, 2019, с. 215].

В ідіоматично-образній зоні інтерпретаційної частини словникової статті можуть подаватися не тільки прислів'я та приказки, а й такі паремії, як загадки, у складі яких або безпосередньо в описовій складовій функціонують опорні лексеми, або вони виявляють себе в розгадці. Наведемо далі приклад загадки із аналізованим у цій статті словом «палець»: *У двох матерів по п'ять синів, і всім одне ім'я* [Гурин, 1963, с. 38].

Отже, словникову статтю загалом і ту її зону, що безпосередньо фіксуватиме ідіоматику мови фольклору у «Словнику мови усної народної словесності», її стійкі вислови та образні засоби, слід вибудовувати виходячи із широкого розуміння поняття «мова фольклору», хоча й не виключаємо застосування вузького трактування для створення спеціальних лексикографічних розробок, що відбиватимуть лише ті словесні елементи, зокрема й сталі та образні, що становитимуть специфіку усної народної творчості загалом, а також ті, що властиві лише окремим її жанрам. Широке розуміння передбачає увагу до мови фольклору як сукупності різних вербальних засобів, наявних у її текстах. Застосування саме такого підходу до так званої «заромбової» зони словникової статті передбачає залучення якомога більшої кількості різних словесних утворень, що хоча б певною мірою претендують на сталість, характеризуються певною регулярною відтворюваністю в усному мовленні. За потреби до цієї області словника можуть уводитися навіть вільні сполуки, що набувають певної усталеності. Наприклад, у словникову статтю з реєстровим словом **О́ДЯГ** можуть бути введені деякі загалом вільні атрибутивні словосполучення, що функціонують у текстах фольклору й становлять певні самостійні поняття, але дають змогу повніше окреслити заголовну лексему: **без о́дягу** – оголений, голий; **вільний о́дяг** – приватне, неофіційне вбрання; таке, що не відповідає певним стандартам, поведінковим нормам; **діама́нтовий о́дяг** – вбрання, оздоблене діамантами; **діво́чий о́дяг** – вбрання, призначене для дівчат; **жебра́чий о́дяг** – добутий жебранням; випрошений; **пара́дний о́дяг** – призначений для урочистої, святкової обстановки; нарядний; **поде́ртий о́дяг** – дірявий, драний; дуже старий; **попівський о́дяг** – вбрання, що належить попові або відповідає статусові служителя релігійного культу, який здійснює богослужіння; **рва́ний о́дяг** – з дірками, дірявий; драний; **селя́нський о́дяг** – 1) сукупність предметів і виробів із тканини, хутра, шкіри, якими послуговуються селяни для покривання тіла; 2) вбрання, виготовлене селянами безпосередньо; **сі́льський о́дяг** (див. **селя́нський о́дяг**); **ста́рий о́дяг** – такий, який довго був в ужитку або такий, що став подертим, ветхим, непридатним для подальшого користування); **ста́ре́нський о́дяг** – зменш. до **ста́рий**; **шлю́бний о́дяг** – вбрання, призначене або використовуване для здійснення обряду одруження; **ца́рський о́дяг** – 1) такий, що відповідає царському статусу, офіційний, належний цареві; 2) *перен.* розкішний, багатий.

Отже, зауважимо, що словесні засоби, наявні в мові фольклору, не були предметом системного лексикографічного опису. Традиційні словники української мови не можуть об'єктивно відобразити усю багатоплановість фольклорного слова ані в плані його граматичної своєрідності, ані семантичної наповненості, ані відображення його осно-

вних словесних зображально-виражальних засобів. Така ситуація переконує нас у необхідності створення спеціального словника мови фольклору. «Словник мови усної народної словесності», таким чином, відтворюватиме не тільки виразні стійкі утворення, а й ті, що, по суті, є вільними, однак системно й регулярно виявляють тенденцію до сполучення з тими або тими словесними компонентами, що відтворюються практично майже автоматично і є до певної міри усталеними. Пропонований словник у міру, звичайно, можливого, завдяки залученню конструкцій, що не фразеологізувалися, відбиватиме більш-менш вичерпно сполучувальні можливості реєстрового слова. Потребуватимуть лексикографічного опису й різні художньо-словесні засоби фольклору або ж текстово-образні одиниці. Деякі з таких засобів або одиниць цілком можна винести до так званої «заромбової» зони словникової статті, зокрема ті, що утворюють усталені сполуки (див. **мізунний палець, середній палець**). Ті художньо-словесні засоби, що функціонують у складі текстів фольклору, але не зазнали фразеологізації та не набули більш-менш відчутної мовної усталеності, можуть бути винесеними трохи далі за вищезазначений словниковий простір інтерпретаційної частини. Їх слід розмістити в окремій, спеціальній зоні, яку можна, наприклад, позначити таким заголовком, як *Текстово-образні одиниці*. Подібна рубрика словникової статті репрезентуватиме постійні епітети, перифрази, тавтології, плеоназми, евфемізми, метафори, метонімічні, синекдохічні та інші словесно-образні конструкції. Одночленні метафори слід подавати в зоні, що безпосередньо стосується тлумачення, бо вони формують переносні значення слова. У подальшому плануємо приділити більше уваги різним текстово-образним одиницям фольклору та подати більш-менш детальні зразки параметризації згаданих уснословесних засобів. Загалом відзначимо, що такі одиниці можуть відобразитись і в окремому словникові, присвяченому різноманітним художньо-образним словесним засобам усної народної творчості, який більш-менш вичерпно зможе репрезентувати та описати їх, або така праця може охоплювати лише один із засобів.

Список використаної літератури

- Баран, Я.А., Зимомря, М.І., Білоус, О.М., Зимомря, І.М. (2008). *Фразеологія: знакові величини*. Вінниця: Нова книга.
- Безусенко, Л.М. (Ред.). (2003). *Українські народні казки*. Донецьк: Сталкер.
- Березовський, І.П. (Ред.). (1970). *Історичні пісні*. Київ: Радянський письменник.
- Беценко, Т.П. (2008). *Мова думового епосу: Словник епітетів, складних слів, тавтологічних і плеонастичних структур, географічних найменувань і релігійних понять*. Суми: СДПУ ім. А.С.Макаренка.
- Беценко, Т.П. (2016). *Мова українських народних дум: Словник текстово-образних одиниць*. Суми: Мрія-1.
- Беценко, Т.П. (2017а). *Естетика мови українських народних дум: текстово-образні одиниці*. Суми: Мрія-1.
- Беценко, Т.П. (2017b). *Мова українських народних дум в лексикографічному описі: з досвіду укладання словника*. И.Л. Копылов (Ред.), *Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium* (с. 514-518). Минск: Четыре четверти.
- Білодід, І.К. (Ред.). (1970-1980). *Словник української мови* (Т. 1-11). Київ: Наукова думка.
- Гайсенюк, В. (2019). *Моя бабуся приповідала... Фольклор села Летяче*. Біла Церква: Видавець Пшонківський О.В.
- Гурин, І. (Ред.). (1963). *Українські народні загадки*. Львів: Львівське книжково-журнальне видавництво.
- Данилюк, Н.О. (Ред.). (2004). *Україна в словах: мовокраїнознавчий словник-довідник*. Київ: Просвіта.
- Данилюк, Н.О. (2011). *Принципи укладання словника мови української народної пісні*. І.С. Гнатюк (Ред.), *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія*. Ларисі Григорівні Скрипник (с. 250-259). Київ: Інститут української мови НАН України.

Данилюк, Н.О. (2020). Усталені одиниці в текстах українських народних пісень. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*, 2 (44), 119-127. DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.\(44\).119-127](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.(44).119-127)

Дей, О.І. (Ред.). (1967). *Жартівливі пісні: родинно-побутові*. Київ: Наукова думка.

Дей, О.І. (Ред.). (1976). *Чумацькі пісні*. Київ: Наукова думка.

Дмитренко, М. (2001). *Українська фольклористика: історія, теорія, практика*. Київ: Редакція часопису «Народознавство».

Дунаєвська, Л.Ф. (Ред.). (1988). *Українські народні казки*. Київ: Веселка.

Зубков, С.Д. (Ред.). (1984). *Українські прислів'я та приказки*. Київ: Дніпро, 1984.

Коба, С.Л. (Ред.). (1986). *Народні оповідання*. Київ: Дніпро.

Колесник, Н. (2014). Структура статті в словнику фольклоронімів (на матеріалі бурлацьких та наймитських пісень). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство»*, 2, 7-14.

Медведик, П. (Ред.). (1992). *Євшан-зілля*. Львів: Червона калина.

Мейзерська, І.В. (2007). Лексикографічна параметризація: структурний та функціональний аспекти (на прикладі Великого тлумачного словника сучасного української мови). *Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія*, 1 (1), 151-155.

Мойсеєнко, Л.А. (2013). Фразеологізми як складова українського фольклору. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*, 21, 69-77.

Нудьга, Г.А. (Ред.). (1969). *Думи*. Київ: Радянський письменник.

Павличко, Д.В. (Ред.). (1986). *Пісні кохання*. Київ: Дніпро.

Рильський, М.Т. (Ред.). (1965). *Колядки та щедрівки: зимова обрядова поезія трудового циклу*. Київ: Наукова думка.

Русанівський, В.М. (Ред.). (2010). *Словник української мови* (Т. 1-20). Київ: Наукова думка.

Сенько, І.М. (Ред.). (1980). *Біля райських воріт: збірник атеїстичного фольклору українського населення Карпат*. Ужгород: Карпати.

Сенько, І.М., Лінтур, В.В. (Ред.). (1984). *Зачаровані казкою: українські народні казки Закарпаття в записах П.В. Лінтура*. Ужгород: Карпати.

Сердега, Р. (2020). Стилістичні параметри лексикографічного опису мови фольклору. *Волинь філологічна: текст і контекст. Українська мова в сучасному науковому вимірі*, 29, 129-140.

Сердега, Р.Л. (2021). Граматичні риси народнопоетичних лексем та проблема їх відбиття у Словнику мови фольклору. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія Філологія*, 24, 142-148. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3055-2021-14-24-142-148>

Сердега, Р. (2022). Специфіка відображення граматичної інформації у «Словнику усної народної словесності». *Trajectoriae Nauki*, 8 (10), 2008-2018. DOI: <http://dx.doi.org/10.22178/ros.86-7>.

Сулима, М. (Ред.). (2001). *Бандурка: українські сороміцькі пісні*. Київ: Дніпро.

Турчин, Є.Д. (2011). *Словник села Тилич на Лемківщині*. Львів: Українська академія друкарства.

Хмільєвська, О.М. (Ред.). (1967). *Українські народні пісні: пісні суспільно-побутові*. Київ: Музична Україна.

Шумада, Н.С. (Ред.). (1985). *Народ скаже – як зав'яже: українські народні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки*. Київ: Веселка.

Юзвенко, В.А. (Ред.). (1989). *Українські народні казки, легенди, анекдоти*. Київ: Молодь.

Яремійчук, О.С. (Ред.). (1989). *Українські народні казки*. Київ: Веселка.

Яремійчук, О.С. (Ред.). (1992). *Українські народні казки*. Київ: Веселка.

Żmigrodzki, P. (2009). *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF DEVELOPING THE STRUCTURE OF A DICTIONARY ENTRY FOR A "DICTIONARY OF THE LANGUAGE OF ORAL FOLKLORE" (STABLE AND TEXTUAL AND FIGURATIVE UNITS)

Ruslan L. Serdeha, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Ukraine);
V.N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine)

e-mail: ruslan.serdega@ukr.net

DOI: 10.32342/2523-4463-2023-2-26/1-17

Key words: *phraseology of folklore, text-figurative elements (units), stable compounds and expressions, Dictionary of the language of oral folk literature, lexicography, language of folklore, dictionary entry.*

In Ukrainian linguistics, there is a need to develop methodological foundations and principles of lexicography of various linguistic facts present in the language of oral folk art. Folklore has always played an important role in preserving the identity of certain people. It contains the life experience of a certain ethnic group, accumulated during the life of many generations. Dictionaries have always been and will always be of great importance for the national progress and development of the national language, and the Dictionary of the Language Oral Folk Literature will contribute even more to both the preservation and popularization of the traditional cultural values of a particular nation. Thus, one of the urgent theoretical and practical tasks of national linguofolklore studies and Ukrainian linguistics in general, should be the problem of developing general principles and specific methodological foundations for lexicographic description of linguistic facts present in works of folklore, as well as the direct compilation of dictionaries of certain genres of oral folklore and the language of folklore in general. *The purpose* of the proposed study is to present certain methodological principles related to lexicography stable expressions, both phraseological expressions (idioms) and phraseological expressions (paremia – mainly sayings and proverbs, sometimes riddles, and even figurative constructions present in texts of oral folklore). In this article, we will present only a general scheme of a dictionary entry, suitable, in our opinion, for a more or less complete dictionary description of the entire linguistic richness of folklore, and will focus on the problem of parameterization of stable and textual-figurative units, which we plan to place either in the area outside the rhombus (phraseological units) or present as a separate structural element outside it (textual-figurative units). For this purpose, some stable and figurative expressions with the word "finger" from various collections of folklore have been identified. The attributive compounds present in folklore texts and claiming a certain, relatively speaking, stability are analyzed on the example of the lexeme "clothes". Our research goal also involves outlining the concept of "phraseology of folklore" and clarifying its differences from the term "folklore phraseology" which is similar in meaning. We propose to approach the first concept as broadly as possible and not ignore the specific figurative constructions of folklore, which can also be included in the interpretive zone of a dictionary entry. This goal implies the use of the lexicographic *method*, which allows for the fullest possible representation of the entire arsenal of idiomatic and other textual and figurative means available in works of folklore, and also provides a relatively comprehensive picture of the phraseology of folklore, the language of oral folklore in general. It should be noted that this is a fairly reliable and effective method, the systematic and more or less complete implementation of which leads to noticeable achievements, such as the production of materials for a dictionary, or even to the emergence of a full-fledged lexicographic work. In addition, to reveal the meanings of the studied units of the language of oral folk art, we used the descriptive method, and to confirm the reliability of the given realizations of the semantics of stable compounds, the method of contextual analysis was used.

In phraseology and phraseography, there are different approaches to defining the concept of phraseology. We strive to take the broadest possible approach to understanding this phenomenon. We propose to include in the register of the Dictionary of the Language of Oral Folk Literature a multifaceted material – not only semantically indivisible phraseological units (idioms) but also other phraseological units (phraseological unities and combinations, proverbs, sayings, comparative compounds, some term-like and free phrases and compounds that show a tendency to certain stability and regular reproduction, as well as textual and figurative units (extended metonymies and synecdoche's, tautological and pleonastic constructions, euphemisms, periphrases, metaphorical expressions and compounds, epithets). The latter can be placed in a separate, special part of the dictionary entry devoted directly to the artistic and verbal means of folklore. Thus, the proposed dictionary, thanks to the involvement of constructions that have not undergone complete idiomology, will reflect to some extent the connecting possibilities of the register word. One-membered metaphors should be presented in an area directly related to interpretation because they form figurative meanings of the word. In the future, we plan to pay more attention to various textual and figurative units of folklore and present more or less detailed samples of the parameterization of the above-mentioned oral means. Text-figurative units can also be displayed in a separate dictionary dedicated to various artistic and figurative verbal means of oral folk art or only one of them.

References

- Baran, Ya.A., Zymomria, M.I., Bilous, O.M., Zymomria, I.M. (2008). *Frazeolohiia: znakovi velychyny* [Phraseology: Significant Values]. Vinnytsia, Nova knyha Publ., 256 p.
- Bezusenko, L.M. (ed.). (2003). *Ukrainski narodni kazky* [Ukrainian Folk Tales]. Donetsk, Stalker Publ., 288 p.
- Berezovskyi, I.P. (1970). *Istorychni pisni* [Historical Songs]. Kyiv, Radianskyi pysmennyk Publ., 288 p.
- Betsenko, T.P. (2008). *Mova dumovoho eposu: Slovnyk epitetiv, skladnykh sliv, tavitlohichnykh i pleonastychnykh struktur, heohrafichnykh naimenuvan i relihiinykh poniat* [The Language of the Duma Epic: Vocabulary of Epithets, Compound Words, Tautological and Pleonastic Structures, Geographical Names and Religious Concepts]. Sumy, SDPU im. A.S. Makarenka Publ., 108 p.
- Betsenko, T.P. (2016). *Mova ukrainskykh narodnykh dum: Slovnyk tekstovo-obraznykh odynyts* [The Language of Ukrainian National Dumas: A Dictionary of Textual and Figurative Units]. Sumy, Mriia-1 Publ., 123 p.
- Betsenko, T.P. (2017a). *Estetyka movy ukrainskykh narodnykh dum: tekstovo-obrazni odynytsi* [Aesthetics of the Language of Ukrainian Folk Dumas: Textual and Figurative Units]. Sumy, Mriia-1 Publ., 140 p.
- Betsenko, T.P. (2017b). *Mova ukrainskykh narodnykh dum v leksykohrafichnomu opysi: z dosvidu ukladannia slovnyka* [The Language of Ukrainian Folk Dumas in Lexicographic Description: from the Experience of Compiling a Dictionary]. In I.L. Kopylov (ed.). *Slovo y slovar = Vocabulum et vocabularium* [Word and Dictionary = Vocabulum et Vocabularium]. Minsk, Chetyre Chetverti Publ., pp. 514-518.
- Bilodid, I.K. (ed.). (1970-1980). *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh* [Dictionary of the Ukrainian Language: in 11 Volumes]. Kyiv, Naukova dumka Publ., vol. 1–11.
- Danyliuk, N.O. (2004). *Ukraina v slovakh: movokrainoznavchyi slovnyk-dovidnyk* [Ukraine in Words: A Linguistic and Country Studies Dictionary]. Kyiv, Prosvita Publ., 704 p.
- Danyliuk, N.O. (2011). *Pryntsyipy ukladannia slovnyka movy ukrainskoi narodnoi pisni* [Principles of compiling a dictionary of Ukrainian folk songs]. In I.S. Hnatiuk (ed.). *Ukrainska leksykohrafiia v zahalnoslovianskomu konteksti: teoriia, praktyka, typolohiia. Larysi Hryhorivni Skrypnyk*. [Ukrainian Lexicography in the Pan-Slavic Context: Theory, Practice, Typology. Larysa Hryhorivna Skrypnyk]. Kyiv, Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy Publ., pp. 250-259.
- Danyliuk, N.O. (2020). *Ustaleni odynytsi v tekstakh ukrainskykh narodnykh pisen* [Established Units in the Texts of Ukrainian Folk Songs]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii Filolohiia* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Philology], vol. 2, issue 44, pp. 119-127. DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.\(44\).119-127](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2020.2.(44).119-127).
- Dei, O.I. (ed.). (1967). *Zhartivlyvi pisni: rodynno-pobutovi* [Humorous Songs: Family and Household Songs]. Kyiv, Naukova dumka Publ., 800 p.
- Dei, O.I. (ed.). (1976). *Chumatski pisni* [Chumash Songs]. Kyiv, Naukova dumka Publ., 544 p.
- Dmytrenko, M. (2001). *Ukrainska folklorystyka: istoriia, teoriia, praktyka* [Ukrainian Folklore Studies: History, Theory, Practice]. Kyiv, Chasopys "Narodoznavstvo" Publ., 575 p.
- Dunaievska, L.F. (1988). *Ukrainski narodni kazky* [Ukrainian Folk Tales]. Kyiv, Veselka Publ., 285 p.
- Haiseniuk, V. (2019). *Maia babusia pryovidala... Folklor sela Letiache* [My Grandmother Used to Say... Folklore of Letiache Village]. Bila Tserkva, Pshonkivskyi O.V. Publ., 256 p.
- Huryh, I. (1963). *Ukrainski narodni zahadky* [Ukrainian Folk Riddles]. Lviv, Lvivske knyzhkovozhurnalne vydavnytstvo Publ., 95 p.
- Khmilevska, O.M. (1967). *Ukrainski narodni pisni: pisni suspilno-pobutovi* [Ukrainian Folk Songs: Social and Everyday Songs]. Kyiv, Muzychna Ukraina Publ., 736 p.
- Koba, S.L. (ed.). (1986). *Narodni opovidannia* [Folk Stories]. Kyiv, Dnipro Publ., 336 p.
- Kolesnyk, N. (2014). *Struktura statii v slovnyku folkloronimiv (na materialii burlatskykh ta naimytskykh pisen)* [Structure of the Article in the Dictionary of Folkloronyms (Based on the Material of Burlak and Naymite Songs)]. *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Serii Filolohichni nauky. Movoznavstvo* [Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Eastern European National University. Philological Sciences. Linguistics], vol. 2, pp. 7-14.
- Medvedyk, P. (1992). *Yevshan-zillia* [Evshan Potion]. Lviv, Chervona kalyna Publ., 288 p.
- Meizerska, I.V. (2007). *Leksykohrafichna parametryzatsiia: strukturnyi ta funktsionalnyi aspekty (na prykladi Velykoho tlumachnoho slovnyka suchasnoho ukrainskoi movy)* [Lexicographic Parameterisation: Structural and Functional Aspects (on the Example of the Great Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language)]. *Visnyk Sumskoho derzhavnogo universytetu. Serii Filolohiia* [Bulletin of Sumy State University. Philology], vol. 1, issue 1, pp. 151-155.
- Moiseienko, L.A. (2013). *Frazeolohizmy yak skladova ukrainskoho folkloru* [Phraseologisms as a Component of Ukrainian Folklore]. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur. Pamiati akademika Leonida Bulakhovskoho* [Comparative Studies of Slavic Languages and Literatures. In Memory of Academician Leonid Bulakhovsky], issue 21, pp. 69-77.

- Nudha, H.A. (1969). *Dumy* [Dumas]. Kyiv, Radianskyi pysmennyk Publ., 354 p.
- Pavlychko, D.V. (1986). (ed.). *Pisni kokhannia* [Songs of Love]. Kyiv, Dnipro Publ., 367 p.
- Rusanivskyi, V.M. (ed.). (2010). *Slovnyk ukrainskoi movy: u 20 t.* [Dictionary of the Ukrainian Language: in 20 Volumes.]. Kyiv, Nauk. dumka Publ, vol. 1, 911 p.
- Rylskyi, M.T. (ed.). (1965). *Koliadky ta shchedrivky: zymova obriadova poeziia trudovoho tsykladu* [Carols and Christmas Carols: Winter Ritual Poetry of the Labor Cycle]. Kyiv, Naukova dumka Publ., 805 p.
- Senko, I.M. (1980). *Bilia raiskykh vorit: zbirnyk ateistychnoho folkloru ukrainskoho naseleattia Karpat* [At the Gates of Paradise: A Collection of Atheistic Folklore of the Ukrainian Population of the Carpathians]. Uzhhorod, Karpaty Publ., 272 p.
- Senko, I.M., Lintur, V.V. (1984). *Zacharovani kazkoiu: ukrainski narodni kazky Zakarpattia v zapysakh P.V. Lintura* [Fascinated by a Fairy Tale: Ukrainian Folk Tales of Transcarpathia in the Records by P.V. Lintur]. Uzhhorod, Karpaty Publ., 528 p.
- Serdeha, R. (2020). *Stylistychni parametry leksykografichnoho opysu movy folkloru* [Stylistic Parameters of Lexicographic Description of the Language of Folklore]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Ukrainska mova v suchasnomu naukovomu vymiri* [Volyn Philological: Text and Context: Ukrainian Language in the Modern Scientific Dimension], vol. 29, pp. 129-140.
- Serdeha, R.L. (2021). *Hramatychni rysy narodnopoetychnykh leksem ta problema yikh vidbytta u Slovnnyku movy folkloru* [Grammatical Features of Folk Poetic Words and The Problem of Their Transmission in The Dictionary of The Language of Folklore]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriia Filolohiia* [Bulletin of Mariupol State University. Philology], vol. 24, pp. 142-148. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3055-2021-14-24-142-148>.
- Serdeha, R. (2022). *Spetsyfika vidobrazhennia hramatychnoi informatsii u "Slovnnyku movy usnoi narodnoi slovesnosti"* [The Specificity of the Display of Grammatical Information in the "Dictionary of the Language of Oral Folk Literature"]. *Traektorii Nauki* [Path of Science], vol. 8, issue 10, pp. 2008-2018. DOI: <http://dx.doi.org/10.22178/pos.86-7>.
- Sulyma, M. (2001). *Bandurka: ukrainski soromitski pisni* [Bandurka: Ukrainian Shameful Songs]. Kyiv, Dnipro Publ., 280 p.
- Shumada, N.S. (1985). *Narod skazhe – yak zaviazhe: ukrainski narodni pryslivia, prykazky, zahadky, skoromovky* [The People will Say – How to Tie]. Kyiv, Veselka Publ., 173 p.
- Turchyn, Ye.D. (2011). *Slovnnyk sela Tylych na Lemkivshchyni* [Dictionary of the Village of Tylich in Lemkivshchyna]. Lviv, Ukrainska akademiia drukarstva Publ., 384 p.
- Yaremiichuk, O.S. (ed.). (1992). *Ukrainski narodni kazky* [Ukrainian Folk Tales]. Kyiv, Veselka Publ., 367 p.
- Yuzvenko, V.A. (1989). *Ukrainski narodni kazky, lehendy, anekdoty* [Ukrainian Folk Tales, Legends, and Anecdotes]. Kyiv, Molod Publ., 432 p.
- Yaremiichuk, O.S. (1989). *Ukrainski narodni kazky* [Ukrainian Folk Tales]. Kyiv, Veselka Publ., 412 p.
- Żmigrodzki, P. (2009). *Wprowadzenie do leksykografii polskiej* [Introduction to Polish Lexicography]. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego Publ., 310 p. (In Polish).
- Zubkov, S.D. (ed.). (1984). *Ukrainski pryslivia ta prykazky* [Ukrainian Proverbs and Sayings]. Kyiv, Dnipro Publ., 391 p.

Одержано 30.10.2022.